

Etik och värdighet i perioperativ vård

Lillemor Lindwall

Professor vid Högskolan i Oslo og Akershus, Norge

Docent vid Karlstads universitet, Sverige

NSFLOS seminardager i Oslo 05-06.09.2013

Grundbegrepp etik och moral?

- **Etik** – grek. ethikos- seder; ethos- bruk
  - Medicinsk etik- vårdetik (nursing etik)
personlig integritet, suicid, eutanasi, abort
– tillämpade etiken i vårdarbete
  - Vårdandets etik – (caring etik) berör vårdandet i djupaste mening
  - Forsknings etik -regler som styr forskningen
- **Moral** – latin. mos mores, sed, vana, natur
  - Praktiska handlingar

Etik är moralens teori och moral är etikens praxis

Deldisciplin inom omsorgs vetenskap

Vad är god vård?

- Teoretisk etik – etikens värdegrund
  - Aristoteles – hur handla för att uppnå det goda
  - Levinas (1988) binder det etiska till ansiktet
  - Lögstrup (1956) det etiska finns i det mänskliga
- Normativ etik – ”rättesnöre för vad bör göras
  - Plikten - vad är rätt/fel
  - Konsekvensetik – vad är nyttigt, vilka mål skall vi eftersträva
- Dygdetik – caring etik - kärlek och barmhärtighetsmotivet
  - Sinnelagsetiken

Det etiska finns i människan och det etiska i vår hållning blir det vi faktiskt gör och det vi konkret synliggör.

Vårdandets etik – caritativ etik

- Den etik som har sin grund i människokärleken – spontan vilja att vara till för en annan människa –
  - *varför har Du valt att bli operationssjuksköterska?*
- Den etik som visar sig i vårdarens
  - uppträdande i möten med andra
  - vårdhandlingar – hur/om de bryr sig om patienten, människan
  - sätt att ta i patientens kropp – att göra kroppen naken, sårbarheten
  - språk sättet att tala till och med patienten och andra kollegor

Ethos- det djupast etiska

- Det som ger vårdandet sin värdegrund och vårdarna sitt etiska ansvar
- Answarets etik- Att tala allvar med sig själv
  - Ser vi idag patientens ansikte ?
  - Teknologin får en djupare en djupare mening om ansiktet får träda fram
- Den perioperativa vårdens ethos – människans värdighet

Källa: **Lindwall L**, von Post I. & Eriksson, K. (2007). Caring perioperative culture, its ethos and ethic. *Journal of Advanced Perioperative Care*, 3 (1), 27-34.

Värdighet

- Ett central begrepp för människosyn
- Värdighet är ett ontologiskt begrepp som har med själva människovarat att göra
- Det har med människans okränkbarhet att göra och absoluta värde som människa

Källa: Edlund M, **Lindwall L**, von Post I & Lindström UÅ. (2013). Concept determination of human dignity. *Nursing Ethics* Doi:10.1177/0969733013487193. online.

Människans värdighet

Absolut värdighet

- Rätten att bekräftas som en unik människa - att ha ett människovärde
  - Etisk förseelse inom dagens vård är kränkningar

Relativ värdighet – den förändras och har sin grund i kulturen

- Inre värdighet- en känsla som rymmer moral och normer
- Yttre värdigheten åskådliggörs genom olika attribut

Frihet, stolthet, ställning, rang, bli sedd, lyssnad till och bli tagen på allvar,

Caritativ vård

- Caritativ vård definieras som en människogemenskap som grundar sig på kärlek till medmänniskan och ett ansvar för den andre
- Caritas är det bärande motivet för all vård allt igenom etisk
- Den omotiverade kärleken får sin kraft av vår vilja att vårda och vårt ansvar för den andre
- Det som uppmanar oss att vårda är det medlidande vi känner då vi ser den andres lidande, då vi ser patientens ansikte
- Källa: Eriksson, K. 1995. Mot en caritativa vårdetik, Åbo akademi

Den perioperativa vårdens ethos – värdighet

- att skydda och upprätthålla patientens värdighet är sjuksköterskans etiska och moraliska ansvar
- svar till patienten jag vill se dig och jag vill ta emot din önskan att få överlämna dig i mina händer – i tillit, en etisk akt
- plikten att göra gott och att göra rätt och inte göra kroppen illa, att vara kunnig, ett etiskt ansvar
- att möta patienten med ett värdigt uppträdande /bemötande
- medlidande – delar vi inte patientens lidande – skapas ett nytt lidande genom att patientens värdighet kränkts

Vårdhandling

- Handling en etisk gärning god eller dålig beroende på dess mål
- Handling – är en etisk akt som bygger på sjuksköterskans kunskaper, erfarenheter, moral, värderingar och etik
- Handling hur sjuksköterskan hjälper patienten att upprätthålla sin värdighet

Varje handling har ett mål och ett syfte – att göra det gott för patienten att finnas till i operationssjukvården

Vårdhandling

- Eftersom vårdhandlingen är en etisk akt bär operationssjuksköterskan ansvar för sina handlingar

ETIK ÄR RELATION

- berättelse, förhållande, förbindelse, beröring

- Som sjuksköterska skall du alltid kunna svara på frågan hur tänkte du? Varför gjorde du som du gjorde?

”Det goda som jag vill det gör jag inte, men det onda som jag inte vill, det gör jag”

Hur etiken drabbar vårdare

Normativa etiken

- Pliktetiken (nursing etiken) ICN etisk kod
- Konsekvensetik - Etiska värdekonflikter
  - Etiska dilemman

Forskningsetiken -Etiska konflikter

Caritativa etiken - värdekonflikter

Ansvar som skuld- innebär att ge svar, ett gensvar i bekräftelsen av den andre

Känslan av skuld gör att sjuksköterskan hamnar i värdekonflikt, en inre konflikt som utvecklats inom henne/honom när en patient blivit utsatt för oprofessionell behandling eller ovärdigt uppträdande.

Värdekonflikter *skapar känslor av dåligt samvete, en existentiell skuld som drabbar sjuksköterskor liksom att skulden är spontan. Skammen att inte räcka till.*

Vanor i operationsavdelningens kultur?

Kulturen är skapad av människor - vårdare

Andan/atmosfären i kulturen är vårdarnas ansvar

Goda etiska vanor i vården skall bli till för patienten och vårdarna

Källa: **Lindwall L.** & von Post I. (2008). Habits in a perioperative caring culture. *Nursing Ethics* 15 (5), 670-81.

Kulturen är vårdarnas ansvar

Sjuksköterskor, undersköterskor och läkare bär tillsammans ansvar för den perioperativa kulturen och de vanor som skapas i kulturen

Tillfällig vänskap med patienten

Patienten ses som ett ingrepp

Stolt att vara sjuksköterska

Att inte kunna lita på varandra

Tid för reflektion

Dold maktstruktur

Att prestera mer på mindre tid

Ledarnas stil och ansvar – de formella och de informellas ansvar

Studieuppgift

Kritiska händelser (Critical incidents)

en berättelser om hur operationssjuksköterskor upprätthåller patientens värdighet och en berättelse om hur patientens värdighet kränks i operationsrummet

- hur det hela började
- vad om hände
- hur det avslutades

Vad och hur visar det sig för studenten i praxis...

Vårdarnas ansvar att genom sina handlingar och sitt uppträdande skydda patientens värdighet från kränkningar

Vad upprätthåller patientens värdighet

Tema: *Being present for each other and caring for the patient*

- OTN lär känna patienten och göra sig känd för patienten
- OTN visar patienten medlidande

Att upprätthålla värdighet innebär en vilja att den unika människan är lugn och känner tillit till OTN i det perioperativa vårdarbetet

Källa: Blomberg AC., Willassen E. & Lindwall L. (2013). Preserved dignity in perioperativ practice - operating theatre students' experiences. *Nursing ethics*

Den gyllene regeln - en etisk fodran

Allt vad ni vill att människorna skall göra för er, det skall ni också göra för dem (*Bibeln 1999*)

Allt vad ni vill att människor skall göra mot er, det skall ni göra dem (*Lukasevangeliet*)

- Det etiska idealet...kärlekens sinnelag

Det är min förhoppning att vi utgående från denna vision kan utveckla en vårdandets etik som är en etik i människan, patientens tjänst inom den perioperativa vården

Tack för er uppmärksamhet!!

Referenser

- Lindwall, L. & von Post I. (2013). Preserved and violated dignity in surgical practice - nurse's experiences. *Nursing Ethics* (in press)
- Lindwall, L. & von Post I. (2013). From Practice to Theory – How the Basic Concepts Appears in a Perioperative Practice. *International Journal of Caring Sciences Open access* 6, (3) 369-379. (<http://www.internationaljournalofcaringsciences.org/>)
  - Edlund M, Lindwall L, von Post I & Lindström UÅ. (2013). Concept determination of human dignity. *Nursing Ethics* Doi:10.1177/0969733013487193. online.
  - Gustafsson, L-K., Wigerblad, Å. & Lindwall, L. (2013). Undignified care: Violation of patient's dignity in involuntary psychiatric care. *Nursing Ethics* DOI:10.1177/0969733013490592.online
  - Nåden D, Lindwall L & Lohne V. (2013). Aspects of indignity in nursing home residences as experienced by family caregivers. *Nursing Ethics* DOI:10.1177/0969733012475253.online
  - Lindwall L, Boussaid L, Kulzer S. & Wigerblad Å. (2012). Patient dignity in psychiatric nursing practice. *Journal of Psychiatric and Mental Health*. 19, 569–576. DOI:10.1111/j.1365-2850.2011.01837.
  - Gustafsson L-K., Wigerblad Å. & Lindwall L. (2011). Respecting dignity in forensic care - the challenge faced by nurses of maintaining patient dignity in clinical caring situation. *Journal of Psychiatric and Mental Health*. DOI:10.1111/j.1365-2850.2012.01895

- Vendlegård C., Hübner C & Lindwall L. (2010). Världighet som det visar sig i en kirurgisk praxis. *Vård i Norden*, 30 (3), 30-34. (Dignity as it emerges for nurses' in surgery practice, Nursing Science).
- Lindwall L., von Post I. & Eriksson K. (2010) Clinical research with a hermeneutical design and an element of application. *International Journal of Qualitative Methods*, 9 (2), 172-86.
- Bredenhof Heijkenskjöld K., Ekstedt M. & Lindwall L. (2010). The patient's dignity – from the nurse's perspective. *Nursing Ethics*, 17 (3), 313-324.
- Lindwall L. & von Post I. (2009). Continuity created by nurses in the perioperative dialogue- a literature review. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 23 (2), 395-401.
- Lindwall L. & von Post I. (2008). Habits in a perioperative caring culture. *Nursing Ethics* 15 (5), 670-81.
- Lindwall L, von Post I. & Eriksson, K. (2007). Caring perioperative culture, its ethos and ethic. *Journal of Advanced Perioperative Care*, 3 (1), 27-34.
- Råholm MB, Lindwall L, Nåden D. (2013). Perspectives of Dignity in the Care of Older People experienced by family caregivers – a Scandinavian Study. *Journal of Advanced Nursing* (resubmitted)